

Critical Studies in Texts & Programs of Human Sciences,
Institute for Humanities and Cultural Studies (IHCS)
Monthly Journal, Vol. 20, No. 8, Autumn 2020, 339-355
Doi: 10.30465/crts.2020.29762.1743

A Critical Evaluation of *Educational Psychology*

Mohammad Hadi Mahmoodi*

Abstract

Criticism is judging the merits and demerits of something and showing its weaknesses and strengths. Textbook evaluation, as a small step in learning and teaching process, can help teachers and learners find books that suit their needs and likes. In the present article, the book '*Educational Psychology*' (the 13th global edition) authored by Anita Woolfolk (2016) is reviewed and evaluated. This is a qualitative evaluation based on the writer's experience in teaching this source in postgraduate classes for several years. To do so, the formal characteristics and the content of the book and the degree of its success in fulfilling the objectives, which are mentioned in the introduction of the book, are examined. Although this book, like any other book, is not flawless, it can surely be recommended to those who are interested in the learning-teaching process. It is hoped that, via this article, this book would be read and used by more people in the scientific community of Iran.

Keywords: Book Evaluation, Educational Psychology, Materials Development.

---

* Assistant Professor of Applied Linguistics, Faculty Member of Bu-Ali Sina University, Hamedan, Iran,
mhmahmoodi@basu.ac.ir

Date received: 2020-05-15, Date of acceptance: 2020-09-06

Copyright © 2010, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

تحلیلی نقادانه بر کتاب *Educational Psychology*

(روان‌شناسی تربیتی)

محمدهادی محمودی*

چکیده

نقد به معنای جداکردن خوب از بد و پرداختن به نقاط ضعف و قوت چیزی است. نقد و ارزیابی کتاب‌های آموزشی، به‌عنوان حلقه کوچکی از زنجیره مراحل و اجزای فرایند آموزش و یادگیری می‌تواند به مخاطبان آثار علمی، به‌ویژه استادان و دانشجویان، برای انتخاب کتاب متناسب با نیازها و علاقتشان کمک کند. در این مقاله، ویراست سیزدهم کتاب *روان‌شناسی تربیتی* (نسخه جهانی) نوشته آنتا وولفوک تحلیل و ارزیابی شده است. این مقاله تحلیلی است کیفی مبتنی بر تحلیل محتوا و براساس تجربه چندین‌ساله نویسنده در تدریس این کتاب در مقاطع تحصیلات تکمیلی و بر مبنای بررسی مشخصات شکلی و محتوایی اثر و میزان کامیابی آن در رسیدن به اهدافی که نویسنده در مقدمه کتاب بر آنها تأکید کرده است. با توجه به نتایج این تحلیل نقادانه، امید است این نقد باعث شود علاقه‌مندان این حوزه با این کتاب بیش‌تر آشنا شوند و جامعه علمی ایران از آن بهتر بهره‌برند.

کلیدواژه‌ها: نقد کتاب، تهیه و تدوین متون درسی، روان‌شناسی تربیتی.

۱. مقدمه

نقد پیشینه‌ای کهن دارد. شاید بتوان ادعا کرد از زمانی که انسان دست‌به‌کار خلاق کردن شد نقد هم پدید آمد. نقد را می‌توان براساس معیارهای مختلفی چون روش نقد، هدف ناقد،

* استادیار گروه زبان انگلیسی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، mhmahmoodi@basu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۲/۲۶، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۶/۱۶

موضوع نقد، و کاربرد آن به انواع متنوعی تقسیم کرد. نقد و ارزیابی کتاب‌های آموزشی برای استادان و معلمان همیشه موضوعی مهم بوده است. انتخاب منابع و متون درسی متناسب با نیاز یادگیرندگان نکته‌ای اساسی در فرایند آموزش و یادگیری است. با اطمینان می‌توان ادعا کرد که نقد سازنده و باکیفیت تسهیل‌کننده این انتخاب است. در این مقاله، ویراست سیزدهم کتاب *روان‌شناسی تربیتی* (ویراست جهانی) نوشته آنیتا وولفوک (Anita Woolfolk) نقد و تحلیل می‌شود. علت انتخاب این کتاب برای ارزیابی و تحلیل در وهله نخست، کیفیت و جامعیت این اثر در زمینه تخصصی خود است. دلیل دوم این کار محبوبیت فراوان این کتاب در سطح جهانی و ناشناخته‌بودن نسبی آن در ایران است. یکی از اهداف نقد کتاب‌های علمی شناساندن آن‌ها به مخاطبان احتمالی است. امید است این مقاله گام کوچکی در مسیر رسیدن به این هدف باشد. در این مقاله، ابتدا اثر و نویسنده آن معرفی شده‌اند و در ادامه، این اثر از نظر شکلی و محتوایی ارزیابی شده و در نهایت، ارزیابی کلی اثر عرضه شده است.

۲. معرفی کلی اثر و نویسنده

آنیتا وولفوک هوی (Anita Woolfolk Hoy)، که در بعضی از آثارش بدون پس‌وند نام خانوادگی و با نام آنیتا وولفوک خود را معرفی کرده است، در سال ۱۹۴۷ در فرتورث در ایالت تگزاس به دنیا آمد. مادرش در دانشگاه روان‌شناسی رشد کودک تدریس می‌کرد و پدرش در صنعت رایانه فعالیت می‌کرد (Woolfolk 2016). وولفوک رشته روان‌شناسی در مقطع کارشناسی و رشته روان‌شناسی تربیتی در مقطع دکتری را در دانشگاه تگزاس در آستین طی کرد. او بعد از فارغ‌التحصیل شدن از دانشگاه، مدتی به‌عنوان روان‌شناس در مدارس ابتدایی و متوسطه در مناطق مختلف تگزاس کار کرد. از سال ۱۹۷۹ به‌عنوان عضو هیئت علمی گروه روان‌شناسی تربیتی وارد دانشگاه راجرز (Rutgers University) و بعدتر وارد دانشگاه ایالتی اوهایو شد. وولفوک از زمان بازنشستگی در سال ۲۰۱۲، به‌عنوان استاد ممتاز بازنشسته (professor emerita)، هم‌چنان با دانشگاه اوهایو همکاری می‌کند. او تاکنون هشتاد کتاب و مقاله و یا فصل کتاب را به‌چاپ رسانده است. هم‌چنین، او مدتی رئیس بخش روان‌شناسی تربیتی در انجمن روان‌شناسی آمریکا (APA) و نایب‌رئیس بخش آموزش و تربیت معلم در انجمن پژوهش تربیتی آمریکا (AERA) بوده است (Shaughnessy 2004). حوزه‌های پژوهشی پروفیسور وولفوک شامل کاربرد اصول روان‌شناسی تربیتی در آموزش،

انگیزش و شناخت، خودکارآمدی دانش‌آموزان و معلمان، و باورهای معلمان است. کتاب روان‌شناسی تربیتی مهم‌ترین اثر او و یکی از محبوب‌ترین کتاب‌ها در زمینه روان‌شناسی تربیتی است (Woolfolk 2016).

این کتاب، که ویرایش سیزدهم و نسخه جهانی (global edition) روان‌شناسی تربیتی است، توسط انتشارات پیرسون (Pearson) به چاپ رسیده است. این کتاب یکی از جامع‌ترین کتاب‌ها در حوزه روان‌شناسی تربیتی است که به موضوعات متنوعی مانند رشد کودک، یادگیری، آموزش، انگیزش، رشد زبانی، و سنجش و اندازه‌گیری پرداخته است. بنابر ادعای نویسنده در مقدمه کتاب، خواننده این کتاب نیازی به داشتن پیش‌زمینه تخصصی در هیچ‌یک از زمینه‌های روان‌شناسی یا علوم تربیتی ندارد. هرچند، پذیرش این موضوع اندکی دشوار است. هم‌چنین نویسنده تلاش کرده است تا حد امکان از واژگان تخصصی کم‌تری استفاده کند و نظریه‌های علمی را با زبان ساده توضیح دهد. هدف اصلی نویسنده، در کنار مطرح کردن نظریه‌ها و مفاهیم روان‌شناسی تربیتی، کاربردی کردن نتیجه پژوهش‌های این حوزه بوده است؛ با همین هدف، مثال‌های کاربردی، دستورالعمل‌های اجرایی، مطالعات موردی، و توصیه‌های کاربردی از طرف معلمان خبره واقعی درباره مشکلات فرضی مطرح شده در کتاب در جای‌جای کتاب گنجانده شده است. مخاطبان این کتاب، علاوه بر دانشجویان رشته‌های روان‌شناسی تربیتی و گرایش‌های مختلف رشته علوم تربیتی، معلمان و استادان در همه سطوح و به‌طور کلی، همه کسانی هستند که به‌نوعی با فرایند آموزش و یادگیری سروکار دارند یا به آن علاقه‌مندند.

۳. نقد و تحلیل اثر

۱,۳ نقد شکلی اثر

این کتاب مشتمل بر سه بخش و پانزده فصل است که در ۷۲۰ صفحه در قطع رحلی و با قلم نسبتاً ریز به چاپ رسیده است. هم‌چنین این کتاب توضیحاتی درباره مؤلف و سوابق او و مقدمه تخصصی دارد. در این مقدمه، نویسنده به تفصیل مطالب مختلفی چون هدف از تألیف کتاب و مخاطبان آن، تغییرات این ویراست با ویراست‌های پیشین، اجزا و محتوای فصول، تارنمای مرتبط با کتاب، و مواد آموزشی مکمل کتاب را توضیح داده است. او هم‌چنین در فهرست بلندبالایی از افرادی که در تألیف این اثر همکاری داشته‌اند نام برده و از آن‌ها قدردانی کرده است.

کتاب دو فهرست مطالب مجمل و مفصل دارد که در اولی فقط نام بخش‌ها و فصل‌های کتاب مطرح شده است و در فهرست مفصل، در ده صفحه، علاوه بر نام فصل‌ها، عناوین قسمت‌های مختلف درون هر فصل نیز ذکر شده است. اهمیت وجود این دو فهرست این است که باتوجه به حجم بسیار زیاد کتاب، ارزیابی و شناخت کتاب برای مخاطبی که اولین بار با آن مواجه می‌شود مشکل است. اما به واسطه وجود فهرست مجمل خواننده می‌تواند به سرعت با ساختار و مباحث کلی اثر آشنا شود و در صورت تمایل، با بررسی و جست‌وجو در فهرست مفصل، جزئیات هر فصل و مبحث را درخواست خواهد یافت.

بررسی ویراست‌های متعدد کتاب نشان‌دهنده دقت مؤلف و کار حرفه‌ای همکاران او در توجه به مؤلفه‌های شکلی یک کتاب و استفاده هوشمندانه از ابزارهای موجود در این خصوص است. انتخاب طرح جلد‌های متفاوت و معنادار و زیبا برای ویراست‌های مختلف، رعایت اصول نگارشی، دقت در املاي کلمات، کیفیت بسیار خوب چاپ و صحافی و استفاده استادانه از ابزارهای مختلف انتقال معنا مانند عکس، جدول، نمودار، و استفاده مؤثر از تمامی فضای صفحات، به خصوص حاشیه متن‌ها، مؤید این ادعاست. انتخاب قطع رحلی باعث شده است که نویسنده فضای لازم برای استفاده از ابزارها و تکنیک‌های مختلف روان‌شناختی برای کمک به تفهیم و تثبیت مطالب آموزشی و کاربردی کردن آن‌ها را در اختیار داشته باشد؛ مثلاً در صفحه سوم هر فصل، نمای کلی (outline) مطالب آن فصل نشان داده شده است که می‌تواند در سازمان‌دهی مطالب آموزشی در ذهن خواننده آن فصل مؤثر باشد یا در حاشیه بعضی از صفحات نکات کلیدی با عنوان «بسط و ارتباط به آزمون پرکسیس» (Connect and Extend to PRAXIS®) وجود دارد که نکاتی را برای آماده‌کردن خوانندگان برای شرکت در آزمون پرکسیس بیان می‌کند. آزمون پرکسیس آزمونی است که مؤسسه معروف ای‌تی‌اس (ETS) برگزار می‌کند. متقاضیان اشتغال به شغل معلمی در ایالات متحده آمریکا و در بسیاری از کشورهای دیگر، علاوه بر مدرک دانشگاهی مربوط، باید این گواهی‌نامه را نیز دریافت کنند (PRAXIS® Test Info).

در انتهای کتاب، علاوه بر فهرست منابع، فرهنگ واژگان تخصصی (glossary)، نمایه موضوعی (subject index)، نمایه اسامی (name index)، و بخشی با عنوان ضمیمه گواهی‌نامه‌های حرفه‌ای (licensure appendix) وجود دارد که به شرح ارتباط بین مطالب فصل‌های مختلف کتاب و ارتباط آن‌ها با آزمون‌های تخصصی مربوط به حرفه معلمی مانند پرکسیس و این تسک (InTASC) می‌پردازد. در فرهنگ واژگان تخصصی، برای بیش از پانصد کلمه یا اصطلاح تخصصی استفاده شده در متن کتاب، تعریفی کوتاه عرضه شده

است. هرچند بعضی از این مفاهیم بیش از حد ساده شده‌اند و تعاریف آن‌ها به اندازه کافی گویا نیست، مراجعه به آن‌ها برای خوانندگانی که آشنایی کم‌تری با این نظریه‌ها دارند، بی‌شک، تا حد زیادی مشکل‌گشا خواهد بود.

این کتاب بسته جامعی از امکانات و ابزارهای کاربردی مختلف را به همراه دارد. علاوه بر نسخه کاغذی این کتاب، که جزء اصلی این بسته است، این مجموعه شامل متن الکترونیکی (etext) است که خود مشتمل بر سه نوع تمرین و آزمون است: آزمون‌های کوتاه خودارزیابی (self-check quizzes)، تمرین‌های کاربرد (application exercises)، و تمرین کاربردی گواهی‌نامه‌های حرفه‌ای (licensure practice exercise). هدف متن الکترونیکی کتاب کمک کردن به خوانندگان برای ارزیابی آموخته‌های خود از این کتاب و آشنایی با کاربردهای عملی آن است. علاوه بر این، در صفحه مربوط به نویسنده اثر در تارنمای انتشارات پیرسون، مواد مکمل آموزشی متنوعی برای کتاب گنجانده شده است که شامل کتابچه راهنمای منابع مدرسان (instructor's resource manual)، اسلایدهای پاورپوینت، بانک سؤال (test bank)، و نرم‌افزار آزمون‌ساز (TESTGEN) است. البته استفاده از این منابع مستلزم پرداخت هزینه است و دسترسی به آن‌ها از داخل ایران به سهولت امکان‌پذیر نیست، در نتیجه، ارزیابی کیفیت و کمیت این منابع مقدور نشد.

۲,۳ نقد محتوایی اثر

همه فصل‌های کتاب ساختاری ثابت و حساب‌شده دارند. هر فصل با قسمتی با نام «کتابچه راهنمای معلمان» (teachers' casebook) شروع می‌شود. در این قسمت، در قالب یک موقعیت فرضی، یک مشکل آموزشی – یادگیری توصیف می‌شود و از مخاطب کتاب سؤال می‌شود که او، برای حل این مشکل، در چنین موقعیتی چه اقداماتی ممکن بود انجام دهد. در ادامه، برای روشن شدن ابعاد مختلف این مشکل، چند سؤال مطرح می‌شود و از مخاطب خواسته می‌شود تا درباره پاسخ این سؤال‌ها به تفکر انتقادی بپردازد.

در انتهای فصل، دوباره قسمتی با عنوان «کتابچه راهنمای معلم» وجود دارد که در آن پاسخ چندین معلم باتجربه و خبره به مشکل آموزشی مطرح شده در ابتدای فصل، گنجانده شده است. طرح مسئله در موقعیت فرضی آموزشی در ابتدای فصل، می‌تواند به تحریک انگیزه مخاطب و فعال شدن طرح‌واره‌های ذهنی (schema) مرتبط با فرایند آموزش – یادگیری منجر شود. فعال شدن این طرح‌واره‌ها باعث می‌شود در زمان خواندن مطالب آن فصل، این مشکلات در پس‌زمینه ذهنی خواننده وجود داشته باشد و توجه خواننده به ارتباط مشکل

آموزشی مطرح‌شده در قسمت «کتابچه راهنمای معلم» در ابتدای فصل با نظریه‌های علمی مطرح‌شده در آن فصل معطوف شود. این پدیده باعث خواهد شد خواننده کتاب احساس کند که مطالب نظری کتاب می‌تواند کاربرد عملی داشته باشد. هم‌چنین، ارائه پاسخ‌های مبتنی بر تجربه توسط معلمان واقعی سطوح مختلف آموزشی، و نه نظریه‌پردازان علمی به همان مشکل آموزشی برای نشان‌دادن رابطه بین نظریه‌های علمی و تجربه واقعی معلمان در کلاس‌های درس به مخاطبان کتاب کمک خواهد کرد.

پیش از شروع محتوای اصلی فصل، قسمتی با نام «بررسی اجمالی و اهداف» (overview and objectives) وجود دارد که محتوای فصل را به اختصار توصیف می‌کند و اهداف آموزشی آن فصل را برمی‌شمرد. وجود اهداف آموزشی در ابتدای فصل باعث می‌شود نگرش خواننده به متن و شیوه خواندن آن تغییر کند. خواننده فصل متوجه می‌شود پس از خواندن فصل چه انتظاراتی از او وجود دارد و باید چه اهدافی را از خواندن متن دنبال و به چه مطالبی در آن فصل بیشتر توجه کند. هم‌چنین، پس از خواندن فصل، خواننده می‌تواند با مرورکردن اهداف آموزشی آموخته‌های خود را ارزیابی (self-assessment) کند.

در قسمت «بایست و بیندیش» (stop and think)، که معمولاً پیش از طرح نظریه‌های علمی آورده شده است، چند نکته کوتاه و چند سؤال وجود دارد که فکرکردن به آن‌ها می‌تواند فتح‌بابی برای ورود به آن نظریه‌ها باشد. بعد از طرح یک نظریه علمی نیز قسمت‌های مختلف وجود دارد که هدف کلی از گنجاندن آن‌ها در هر فصل، خلاصه‌کردن، مرورکردن، و ارتباط‌دادن آن نظریه با نحوه کاربرد واقعی آن‌ها در کلاس درس است. به‌عنوان مثال، در «ره‌نمودها» (guidelines)، براساس نظریه مطرح‌شده، توصیه‌های عملی به معلمان می‌شود و برای هر توصیه چند مثال ذکر می‌شود.

از قسمت‌های مهم دیگر در هر فصل باید به «نکات تأیید و رد» (points/ counterpoints) اشاره کرد. در این قسمت، نویسنده ابتدا سؤالی درباره نظریه علمی موردبحث مطرح می‌کند و سپس نکات تأییدکننده و نکات ردکننده آن نظریه را بیان می‌کند. معمولاً در انتهای این قسمت، نویسنده از مخاطبان دعوت می‌کند تا از داشتن نگاه سیاه و سفید به نظریه‌های چالش‌برانگیز اجتناب کنند و به جنبه‌های مختلف آن‌ها توجه کنند.

هر فصل با خلاصه‌ای (summary) بسیار خوب و نسبتاً طولانی، در قالب پرسش و پاسخ، فهرست اصطلاحات تخصصی (key terms)، «بسط و ارتباط با گواهی‌نامه‌ها» (connect and extend to licensure)، و «کتابچه راهنمای معلمان» (teachers' casebook) خاتمه می‌یابد.

همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، این کتاب از سه بخش و پانزده فصل تشکیل شده است. انتظار منطقی این است که کتاب با بخش اول شروع شود و همه فصل‌ها در درون بخش‌های کتاب توزیع شوند، اما فصل یک این کتاب پیش از بخش یک آمده است که اندکی عجیب می‌نماید. عنوان این فصل «یادگیری، آموزش و روان‌شناسی تربیتی» است و در آن به تشریح وضعیت معلمان و دانش‌آموزان در روزگار حاضر می‌پردازد و انتظارات زیادی که امروزه از رشته روان‌شناسی تربیتی وجود دارد. در ادامه، آموزش خوب و نقشی که روان‌شناسی تربیتی در این کار دارد بحث شده است. با توجه به محتوای فصل یک و توضیحات مقدماتی آن درباره مفاهیم کلی روان‌شناسی تربیتی، شاید بهتر بود این فصل مقدمه تخصصی در نظر گرفته می‌شد و نه فصل یک.

بخش اول با عنوان «دانش‌آموزان» متشکل از پنج فصل است و به جنبه‌های مختلف رشد دانش‌آموزان و تفاوت‌های آن‌ها با یک‌دیگر و نقش زبان و فرهنگ در این میان می‌پردازد. در فصل دوم کتاب، «رشد شناختی» (cognitive development)، که اولین فصل از بخش اول است، ابتدا مفهوم رشد از دیدگاه روان‌شناسی شناختی تعریف می‌شود و سپس کارکردهای بخش‌های مختلف مغز و ارتباط آن‌ها با فرایند رشد به اختصار توضیح داده می‌شود. از میان نظریه‌های مهم درباره رشد شناختی، آرای ژان پیاژه (Jean Piaget)، روان‌شناس برجسته سوئیس، و لو ویگوتسکی (Lev Vygotsky)، روان‌شناسی شهیر روس، معرفی شده‌اند. در انتهای فصل، تفاوت‌ها و کاربردهای عملی نظریه‌های پیاژه و ویگوتسکی در آموزش و یادگیری توضیح داده شده است.

«رشد اخلاقی، اجتماعی، و خود» (the self, social, and moral development) عنوان فصل سوم کتاب است. رشد فیزیکی، اهمیت بافت اجتماعی در رشد، شکل‌گیری هویت و «خودپنداره» (self-concept)، نقش تفاوت‌های جنسیتی در خودپنداره درسی، اعتماد به نفس (self-esteem)، و عوامل مؤثر در رشد اخلاقی از جمله مباحث این فصل‌اند. فصل چهارم درباره «تفاوت‌های یادگیرندگان و نیازهای یادگیری» (learner differences and learning needs)، مفهوم هوش، انواع آن و عوامل مؤثر در بهره هوشی افراد، آزمون‌های اندازه‌گیری بهره هوشی، و نکاتی که معلمان باید در این زمینه به آن‌ها توجه کنند بحث می‌کند. علاوه بر این، سبک‌های یادگیری و تفکر، تفاوت‌های افراد، دانش‌آموزان با نیازهای آموزشی ویژه، و افراد تیزهوش از دیگر مباحث این فصل‌اند. فصل پنجم با عنوان «رشد زبانی» (language development)، «تنوع زبانی» (language diversity)، و «آموزش مهاجران» (immigrant education)، به اجمال، به مراحل رشد زبان از بدو تولد تا سن مدرسه، سواد،

یادگیری زبان دوم، زبان اشاره، و آموزش دانش‌آموزان مهاجر می‌پردازد. در فصل ششم، «فرهنگ و تنوع» (culture and diversity)، که آخرین فصل بخش اول کتاب است، به ماهیت متکثر و چندفرهنگی کلاس‌های درس در روزگار حاضر اشاره شده و تلاش شده است تا توجه مخاطبان به اهمیت تفاوت‌های اجتماعی - اقتصادی دانش‌آموزان و نقش تبعیض‌های جنسیتی، قومی، و نژادی در آموزش جلب شود.

بخش دوم کتاب، در شش فصل، مکاتب و نظریه‌های مختلف «یادگیری و انگیزش» (learning and motivation) را مطرح می‌کند. در فصل اول این بخش، یعنی فصل هفتم، دیدگاه‌های روان‌شناسی رفتارگرا (behavioral) درباره یادگیری و کاربردهای آن‌ها در کلاس درس بحث می‌شود. ابتدا افکار و نظریات دانشمندانی چون ثرندایک (Thorndike)، پاولوف (Pavlov)، و اسکینر (Skinner) به‌اختصار توضیح داده شده است و در ادامه، تکنیک‌ها و راه‌بردهای آموزشی مبتنی بر این نظریه‌ها، به‌خصوص نظریه شرطی شدن عامل، به تفصیل بیان می‌شوند. فصل هشتم «دیدگاه روان‌شناسی شناختی درباره یادگیری» (cognitive views of learning) را مطرح می‌کند. از آنجایی که در فصل دوم، مخاطبان کتاب با نظریات بعضی از روان‌شناسان شناختی آشنا شده‌اند، در این فصل، بیش‌تر درباره دیدگاه‌های این مکتب درخصوص حافظه و کاربردهای این نظریه‌ها در کلاس درس بحث می‌شود. به‌سبب گستردگی مباحث یادگیری در روان‌شناسی شناختی، فصل نهم کتاب نیز به این دیدگاه مربوط است. در این فصل، فرایندهای پیچیده شناختی مانند فراشناخت (metacognition)، راه‌بردهای یادگیری (learning strategies)، مهارت‌های حل مسئله (problem-solving)، خلاقیت (creativity)، و تفکر انتقادی (critical thinking) مطرح شده‌اند. فصل دهم، «علوم یادگیری و سازنده‌گرایی» (learning sciences and constructivism)، ابتدا علوم یادگیری و فرضیات آن را تعریف می‌کند و در ادامه شباهت‌ها و تفاوت‌های سازنده‌گرایی شناختی (cognitive constructivism) و سازنده‌گرایی اجتماعی (social constructivism) را تشریح می‌کند و در انتها، هم‌چون فصول دیگر، کاربردهای عملی این نظریه‌ها را برای معلمان در رفتارهای آموزشی روزانه توضیح می‌دهد. فصل یازدهم «نظریه‌های شناختی - اجتماعی» (social cognitive) درباره یادگیری و انگیزش را مطرح می‌کند. مطالب این فصل مبتنی بر اندیشه‌های آلبرت بندورا (Albert Bandura) و نظریه او درباره یادگیری است. موضوعاتی مانند یادگیری از راه مشاهده (learning by observation)، یادگیری خودتنظیمی (self-regulated learning)، مفهوم عاملیت (agency) و خودکارآمدی (self-efficacy) و نقش آن‌ها در فرایند آموزش - یادگیری در این فصل بررسی شده‌اند. آخرین فصل این بخش

(فصل دوازدهم) به بررسی تأثیر یکی از مهم‌ترین عوامل در یادگیری، یعنی انگیزش، اختصاص یافته است. در این فصل، ابتدا مفهوم انگیزش از دیدگاه‌های رفتارگرایی، شناختی، انسان‌گرایی (humanism)، شناختی-اجتماعی و اجتماعی-فرهنگی (sociocultural) تعریف شده و سپس تأثیر عواملی مانند نیازها، باورها، هیجانات، و علائق در شکل‌گیری و میزان انگیزش بررسی شده است.

بخش سوم این اثر «آموزش و ارزیابی» (assessing) نام‌گذاری شده است. این بخش در سه فصل وظایف معلمان را در خصوص آموزش و سنجش و ارزیابی دانش‌یادگیرندگان بررسی می‌کند. در اولین فصل این بخش، فصل سیزده، خلق محیط یادگیری (creating learning environments) مثبت و حفظ آن بحث شده است. چگونگی مواجهه با مشکلات انضباطی و اهمیت برقراری ارتباط کارآمد در کلاس بیان شده است. در فصل چهارده، بر آموزش برای همه دانش‌آموزان (teaching every student) تأکید شده است. خصوصیات معلمان برتر، اهمیت پژوهش درباره آموزش، رویکردهای (approaches) مختلف آموزشی و انطباق آموزش با نیازها و توانایی‌های دانش‌آموزان از دیگر موضوعات مطرح‌شده در این فصل است. در فصل پانزده، که آخرین فصل کتاب است، به سنجش و ارزش‌یابی آموخته‌های دانش‌آموزان، انواع آزمون‌های کلاسی، روایی (validity)، و پایایی (reliability) در آزمون‌ها و آزمون‌های استانداردشده پرداخته شده است.

روانشناسی تربیتی یکی از شاخه‌های علم روان‌شناسی است و به موضوعات مختلفی از جمله آموزش و یادگیری، تفاوت‌های یادگیرندگان، روش‌های تدریس، انگیزش، حافظه، مکانیسم یادگیری انسان، و ارزش‌یابی آموخته‌ها می‌پردازد (Anderman 2011; Pintrich 2000). با در نظر گرفتن تعریف این شاخه علمی، باید تصدیق کرد که این اثر، تا حد زیادی، موضوعات اصلی این حوزه را پوشش داده است، هرچند به نظر می‌رسد به بعضی از موضوعات مهم مرتبط با فرایند آموزش - یادگیری به اندازه کافی پرداخته نشده است. در کتابی با بیش از هفت صد صفحه، فقط حدود سی صفحه به ارزیابی و سنجش اختصاص یافته است و توضیحات داده‌شده برای مفاهیم اصلی مانند روایی و پایایی بسیار کوتاه و در حد یک تا دو پاراگراف است؛ مثلاً با توجه به درهم‌تنیدگی سنجش و ارزیابی (ارزیابی پویا) با فرایند آموزش - یادگیری (Poehner 2008)، بهتر آن بود که به مفاهیم سنجش و ارزیابی، به خصوص ارزیابی پویا (dynamic assessment) و مراحل ساخت و استفاده از آزمون‌های کلاسی توجه بیشتری می‌شد.

انتقاداتی هم به مطالب فصل‌های ۵ و ۶ وارد است. در فصل ۵ توضیحاتی دربارهٔ رشد زبانی داده شده است که بسیار کوتاه و ناکافی است و فقط یکی از دیدگاه‌های موجود در این زمینه را پوشش داده است و به دیدگاه‌های دیگر نپرداخته است. با در نظر گرفتن گستردگی مباحث در زمینهٔ رشد زبانی و نظریه‌های متعدد و گاه متعارض در این زمینه، بهتر است این موضوع به طور کلی، از این فصل حذف شود. هم‌چنین، اختصاص صفحات بسیاری از کتاب به مباحث مربوط به آموزش دانش‌آموزان مهاجر و پناه‌جو در نسخهٔ جهانی این کتاب غیرضروری به نظر می‌رسد، زیرا این مشکل بیش‌تر در کشورهای مهاجرپذیر مانند کانادا، آمریکا، و استرالیا به چشم می‌خورد و با توجه به این که نسخه‌های خاصی از این اثر برای این کشورها تألیف شده است، بهتر بود در نسخهٔ جهانی به موضوعات ضروری‌تر پرداخته می‌شد. بررسی‌های نگارندهٔ این سطور مؤید وجود بیش از یک‌صد نسخه و ویرایش مختلف از این کتاب در جهان است. بعضی از این ویرایش‌ها با توجه به نیازهای آموزشی کشوری خاص تألیف شده‌اند (مانند ویرایش‌های مختلف کشورهای هندوستان، استرالیا، یا کانادا) و بعضی برای تأکید بر جنبهٔ خاصی از فرایند آموزش - یادگیری (مانند «ویرایش یادگیری فعال» (active learning edition)). وجود این تعداد ویرایش مختلف از یک کتاب توسط یک نویسنده نشان‌دهندهٔ سخت‌کوشی، علاقه، و تعهد نویسنده به این اثر است (برای آشنایی با بعضی از ویرایش‌های این کتاب، بنگرید به https://www.goodreads.com/author/show/312393.Anita_Woolfolk).

انسجام و تسلسل منطقی مطالب در کل کتاب به خوبی رعایت شده است. در این کتاب، ابتدا مفهوم و گسترهٔ موضوعی روان‌شناسی تربیتی و ارتباط آن با یادگیری و آموزش تبیین شده است و سپس در بخش‌های سه‌گانهٔ کتاب، به ترتیب، دربارهٔ دانش‌آموزان و موضوعات مرتبط با آنها، یادگیری و انگیزش، و در نهایت، آموزش و ارزیابی بحث شده است.

از نظر انسجام و تسلسل منطقی مطالب در هر فصل، همان‌طور که در هنگام معرفی فصل‌های کتاب گفته شد، معمولاً هر فصل با نوعی از پیش‌سازمان‌دهنده‌ها (advance organizers) شروع می‌شود. پیش‌سازمان‌دهنده‌ها عموماً متن‌های کوتاه و کلی هستند که با هدف آماده‌سازی ذهن مخاطب برای یادگیری موضوع مورد نظر، جلب توجه او و ارتباط دادن مطالب جدید با آموخته‌های پیشین فرد به کار می‌روند. پیش‌سازمان‌دهنده‌ها به دو دستهٔ توضیحی (expository) و مقایسه‌ای (comparative) تقسیم می‌شوند (Mayer 1984). استفاده از این عامل از نقاط قوت این کتاب به‌شمار می‌رود، زیرا پژوهش‌های تجربی متعدد اثربخشی پیش‌سازمان‌دهنده‌ها را در یادگیری ثابت کرده‌اند

(Langan-Fox et al. 2000; Morin and Miller 1998). در ادامه مباحث نظری، مثال‌هایی برای تفهیم مطلب و درنهایت رهنمودهای علمی برای ارتباط‌دادن نظریه به عمل آورده شده است. از معدود نقاط ضعف این کتاب شماره‌گذاری نشدن سرخط‌های اصلی و فرعی در متن فصل‌هاست که ممکن است باعث سردرگمی خواننده برای درک سلسله‌مراتب مفاهیم شود. خواننده با دیدن یک سرخط فرعی نمی‌تواند به راحتی تشخیص دهد که آیا این موضوع زیرمجموعه مطلب قبلی است یا موضوعی جدید است. در این حالت، خواننده مجبور است به نمای کلی مطالب، که در حاشیه صفحه سوم هر فصل آورده شده است، مراجعه کند تا ارتباط بین مطالب قبل و بعد را تشخیص دهد. این کار باعث ایجاد وقفه در سیر خواندن و برهم خوردن تمرکز خواننده می‌شود.

از نقاط قوت کتاب حاضر کمیت و کیفیت ارجاع به منابع علمی است. نه فقط تمام ادعاهای مطرح‌شده در متن کتاب دارای ارجاع به منابع مرتبط‌اند، بلکه منبع همه نمودارها، شکل‌ها و جدول‌هایی هم که در این اثر از منابع دیگر به عاریت گرفته شده‌اند ذکر شده‌اند. بنابر ادعای نویسنده در مقدمه کتاب، برای استفاده از این مطالب اجازه کتبی از صاحبان آثار اخذ شده است. بررسی فهرست منابع در انتهای کتاب نشان می‌دهد در این اثر از بیش از ۱۸۰۰ کتاب، مقاله، و اسناد علمی دیگر استفاده شده است که اغلب آن‌ها منابع دست‌اول، معتبر و به‌روز هستند. شیوه ارجاع به منابع مبتنی بر روش توصیه‌شده در ویراست ششم کتابچه راهنمای انجمن روان‌شناسی آمریکا (APA) است. همه منابع از نظر شکلی یک‌دست‌اند و شیوه‌نامه به‌کاررفته به‌دقت رعایت شده است.

کتاب مذکور به‌عنوان کتاب مرجع درسی و برای استفاده معلمان و دانشجویان رشته‌های مختلف مربوط به آموزش نگاشته شده است. در نتیجه، نویسنده اثر تلاش کرده است تا همه مکتب‌ها و نظریه‌های مختلف موجود و مباحث و یافته‌های متقن در زمینه روان‌شناسی تربیتی را عرضه کند و از سوگیری و جانب‌داری از یک نظریه خاص اجتناب کند. به‌همین دلیل، کم‌تر موضوعات چالش‌برانگیز و بحث‌برانگیز در این اثر گنجانده شده است. هر جا که بیان اختلاف نظرها اجتناب‌ناپذیر بوده، نویسنده کوشیده است تا آرای موافق و مخالف یک نظریه را با رعایت بی‌طرفی و بدون تعصب خاص انعکاس دهد. به چنین مواردی در بعضی از فصول در قسمتی با عنوان «نکات تأیید یا رد» (points/ counterpoints) اشاره شده‌اند.

یکی از خصوصیات بارز این اثر، در مقایسه با آثار مشابه، متعدد انجام‌دادن اصلاحات لازم با توجه به یافته‌های علمی جدید و به‌روز کردن مطالب است. کتاب نقدشده در این مقاله

ویراست سیزدهم از این کتاب است که مقایسه آن با ویراست‌های قبلی مؤید افزایش کمیت و کیفیت مطالب و تحلیل‌هاست؛ برای مثال، حجم این ویراست حدود صد صفحه بیش‌تر از ویراست دوم (canadian edition) است و در محتوای فصول هم تغییرات متعددی داده شده است. جامعیت موضوعی این کتاب، در مقایسه با آثار مشابه، سبب شده است تا به‌عنوان کتابی مرجع از آن استفاده شود و خواننده آن از خواندن آثار مشابه بی‌نیاز شود. اما مشخصه بارز این کتاب، که باعث تمایز آشکار آن از دیگر آثار شده است، ساختار خلاقانه مطالب آن است.

اغلب کتاب‌های علمی، حتی آن‌هایی که درباره یادگیری و آموزش هستند، ساختاری شبیه کتاب رمان دارند؛ یعنی نویسنده مطالب را براساس ارتباط موضوعی آن‌ها مرتبط کرده و در فصل‌های مختلف عرضه می‌کند. نویسنده این کتاب سعی کرده است آموخته‌های خود از روان‌شناسی تربیتی را در ساختار این کتاب، که درباره روان‌شناسی تربیتی است، به‌کار گیرد. موضوع روان‌شناسی تربیتی، همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، مکانیسم یادگیری، حافظه، روش‌های آموزش، و نظایر آن است. خواندن هر کتاب، مانند کلاس درس، موقعیتی برای یادگیری است و صفحات کتاب، مانند تابلوی کلاس یا توضیحات شفاهی معلم، محتوای آموزشی را عرضه می‌دهد. نویسنده‌ای که متخصص آموزش و یادگیری است قاعدتاً باید از این موقعیت به‌شيوه‌ای درست و مبتنی بر یافته‌های علمی در روان‌شناسی تربیتی استفاده کند تا خواننده کتاب مطالب آن را بهتر و آسان‌تر بیاموزد. این کاری است که نویسنده این کتاب تلاش کرده است با ایجاد تغییراتی در ساختار فصل‌ها انجام دهد و باید اذعان کرد که به‌خوبی از عهده آن برآمده است.

آغاز فصل‌های کتاب با «کتابچه راه‌نمای معلم، مرور اجمالی و اهداف» نشان‌دهنده توجه نویسنده به مرحله پیش‌خوانی (pre-reading) و استفاده از پیش‌سازمان‌دهنده‌هاست. هدف از مرحله پیش‌خوانی، آماده‌سازی خواننده برای مواجهه با متن و آسان‌تر کردن به‌خاطر‌سپاری آن است، زیرا براساس نظریه طرح‌واره‌ها، معلومات در ذهن انسان به‌صورت واحدهای مرتبط با هم ذخیره می‌شود و برای آموختن مطالب جدید می‌باید مطالب مرتبط قبلی (طرح‌واره‌ها) را فعال کرد (Anderson 1984). استفاده از نمای کلی مطالب برای کمک به سازمان‌دهی در ذهن خوانندگان و گنجاندن قسمت «بایست و بیندیش» (stop and think) و طرح چند سؤال پیش از بیان نظریه‌ها می‌تواند نشانه استفاده نویسنده از راهبردهای توصیه‌شده برای خواندن کارآمدتر مانند (SQ3R) باشد (Sanacore 1985). هم‌چنین، وجود رهنمودهای عملی (guidelines) و قسمت‌های دیگر، که برای نشان‌دادن ارتباط بین نظریه و

عمل گنجانده شده‌اند، به مخاطبان این کتاب، که اغلب معلمان و دانشجو - معلمان هستند، نشان خواهد داد که مطالب این کتاب نظریه‌های انتزاعی صرف نیستند، بلکه به‌طور مستقیم به اعمال روزانه آن‌ها در کلاس‌های درس ارتباط دارند و به‌کار بستن آن‌ها باعث موفقیت ایشان در شغلشان خواهد شد. درک این ارتباط باعث افزایش انگیزه در خواننده کتاب برای خواندن آن خواهد شد. بسط دادن نظریه‌های مطرح‌شده در متن فصل‌ها با آزمون‌های حرفه‌ای، خلاصه کردن فصل‌ها در قالب پرسش و پاسخ (اشاره به دیالکتیک افلاطونی)، فرهنگ واژگان تخصصی که در آن اصطلاحات تخصصی به‌اختصار شرح داده شده‌اند، و قسمت‌های دیگر همه نشان‌دهنده دغدغه نویسنده برای به‌کار بستن آموخته‌هایش درباره فرایند آموزش و یادگیری در ساختار این کتاب است.

فصاحت و بلاغت و سادگی زبان از نقاط قوت سبک نگارشی نویسنده است. همان‌طور که در مقدمه کتاب نیز ذکر شد، نویسنده سعی کرده است تا نظریه‌های موجود را با زبان ساده و با حداقل استفاده از واژگان تخصصی توضیح دهد تا برای خوانندگانی که پیش‌زمینه‌ای در این رشته ندارند نیز سودمند باشد؛ هرچند باید اذعان داشت که پیچیده بودن زبان فقط یکی از عوامل سخت‌فهم شدن متن است. عامل مهم‌تر از زبان یک متن میزان آمادگی ذهنی خواننده و داشتن معلومات مرتبط با موضوع متن است. اما با وجود تلاش نویسنده برای آسان‌فهم شدن متن، تجربه نویسنده این مقاله در استفاده از این کتاب به‌عنوان منبع آموزشی برای دانشجویان مقطع کارشناسی ارشد و دکتری نشان داده است که درک همه نظریه‌های مطرح‌شده در این اثر، حتی برای بعضی از دانشجویان مقاطع تحصیلات تکمیلی که پیش‌زمینه لازم را ندارند دشوار است.

از این کتاب می‌توان در رشته‌ها و مقاطع تحصیلی مختلف، به‌خصوص رشته‌های روان‌شناسی، علوم تربیتی، رشته‌هایی که عنوان آن‌ها با پیش‌وند «آموزش» شروع می‌شود، مانند رشته آموزش زبان انگلیسی یا آموزش ریاضی، و البته همه رشته‌های مراکز تربیت معلم به‌عنوان منبع درسی اصلی و مکمل استفاده کرد. بعضی از فصل‌های کتاب که مفاهیم و نظریه‌های مقدماتی را بیان می‌کنند، مانند فصل دو (رشدشناختی)، فصل چهار (نیازهای یادگیری و تفاوت‌های یادگیرندگان)، و فصل پانزده (ارزیابی کلاسی، درجه‌بندی و سنجش استاندارد شده) برای استفاده در دروس روش تدریس یا سنجش و اندازه‌گیری در مقطع کارشناسی مناسب‌اند. اغلب فصل‌های کتاب، مثلاً فصل یازده، دیدگاه‌های شناختی - اجتماعی یادگیری و انگیزش، یا فصل دوازده، انگیزش در یادگیری و آموزش، با سطح تحصیلی دانشجویان کارشناسی ارشد تناسب دارند. مباحث بعضی از فصول پیچیدگی

بیش‌تری دارند و خوانندگان این فصول برای بهره‌مندی از مطالب آن‌ها باید پیش‌زمینه مناسبی از معلومات مرتبط در ذهن داشته باشد. فصل‌های نه (فرایندهای پیچیده شناختی) و فصل ده (علوم یادگیری و سازنده‌گرایی) از این دسته‌اند که بهتر است در مقطع دکتری رشته‌های مرتبط تدریس شوند. البته ناگفته پیداست که سطح علمی دانشجویان در رشته‌ها و مقاطع مختلف متفاوت است و تشخیص این‌که چه فصلی در چه مقطعی تدریس شود با استنادانی است که شناخت کافی از سطح علمی و نیاز آموزشی دانشجویان خود دارند. به‌یقین می‌توان ادعا کرد همه استادان و معلمانی که به روزآمد کردن دانش خود از فرایند آموزش - یادگیری و بهبود عملکرد آموزشی خود علاقه‌مندند از خواندن این کتاب بهره بسیار خواهند برد.

۴. نتیجه‌گیری و پیش‌نهادها

نقد منصفانه، دقیق، و مسئولانه عملی به‌غایت دشوار است، به‌خصوص وقتی با اثری پر حجم و باکیفیت روبرویم. با توجه به اهمیت آموزش و تربیت، کتاب‌های بسیاری با عنوان روان‌شناسی تربیتی یا عنوان‌های مشابه در دست‌رس استادان، دانشجویان، و دیگر علاقه‌مندان قرار دارد. این اثر، براساس آمار سایت‌های بین‌المللی فروش آنلاین کتاب، مانند سایت آمازون، و تجربه نگارنده در طول سال‌ها تدریس این کتاب، از جمله معتبرترین، جامع‌ترین، و پرفروش‌ترین کتاب‌ها در این حوزه است.

مهم‌ترین نقاط قوت این کتاب در وهله اول جامع بودن و تأکید آن بر کاربردی کردن نظریه‌های علمی مطرح شده است. منظور از «کاربردی کردن» در این بحث ناظر بر دو موضوع است: از یک جهت، ارتباط دادن نظریه‌های علمی در خصوص آموزش و یادگیری با کارکردهای عملی این نظریه‌های انتزاعی برای معلمان در کلاس‌های درس است؛ از جهت دیگر، نویسنده کوشیده است آن‌چه در طول سال‌ها از روان‌شناسی تربیتی و تجربه خود به‌عنوان معلم آموخته است در ساختار و نحوه عرضه مطالب علمی در این کتاب استفاده کند.

به‌روزر بودن منابع و مطالب، رعایت اخلاق علمی در ارجاع‌دادن به منابع استفاده‌شده، رعایت اصول نگارشی و شکلی، سادگی زبان، و تهیه مواد و منابع مکمل در قالب تارنما، و نسخه الکترونیکی از دیگر نقاط قوت این اثر است.

علاوه بر ویژگی‌های مثبت ذکر شده درباره این کتاب، می‌توان به چند نکته منفی نیز اشاره کرد که از مهم‌ترین آن‌ها تبیین و پرداخت ناکافی بعضی از موضوعات مانند سنجش

و ارزیابی دانش و آزمون‌سازی، شماره‌گذاری نشدن سرخط‌های فرعی در فصل‌ها، در دست‌رس نبودن منابع تکمیلی برای همه مخاطبان، ناکافی بودن توضیحات درباره رشد زبانی و اشاره نکردن به نظریه‌های متعارض در این باره (فصل ۵)، و وجود مطالب غیر ضرور درباره آموزش برای مهاجران و فرهنگ (فصل ۶) اشاره کرد.

با در نظر گرفتن همه نکات منفی و مثبت درباره این اثر، بی‌شک و با جرئت می‌توان خواندن این کتاب ارزشمند را به همه دانشجویان رشته‌های مرتبط، معلمان، و علاقه‌مندان تعلیم و تربیت توصیه کرد.

کتاب‌نامه

- American Psychological Association (2010), *Publication Manual of the American Psychological Association* (6th ed.), Washington, DC: Author.
- Anderman, E. (2011), "Educational Psychology in the Twenty-First Century: Challenges for our Community", *Educational Psychology*, no. 46, doi: 10.1080/00461520.2011.587724.
- Anderson, G. S. (1984), *A Whole Language Approach to Reading*, Lanham, Md.: University Press of America.
- Langan-Fox et al. (2000), "Linear and Graphic Organizers: Properties and Processing", *International Journal of Cognitive Ergonomics*, vol. 4, no.1.
- Mayer, R. E. (1984), "Twenty-Five Years of Research on Advance Organizers", *Instructional Sciences*, no. 8.
- Morin, V. A. and S. P Miller (1998), "Teaching Multiplication to Middle School Students with Mental Retardations", *Education and Treatment of Children*, no. 21.
- Pintrich, P. R. (2000), "Educational Psychology at the Millennium: A Look Back and a Look Forward", *Educational Psychology*, no. 35.
- Poehner, M. E. (2008), *Dynamic Assessment: A Vygotskian Approach to Understanding and Promoting Second Language Development*, Berlin: Springer.
- PRAXIS® Test Info (2020/19/3): <https://www.teacherstestprep.com/Praxis_exam>.
- Sanacore, Joseph (1985), "Metacognition and the Improvement of Reading", *The Education Digest*, no. 50.
- Shaughnessy, M. (2004), "An Interview with Anita Woolfolk: The Educational Psychology of Teacher Efficacy", *Educational Psychology Review*, vol. 16, no. 2.
- Woolfolk, Anita (2016), *Educational Psychology* (13th ed.), Boston, MA: Pearson.

